

Vprašanja strokovnih in slovenskih ptičjih imen

JANEZ GREGORI

Kraj, reko, goro ali osebo označimo tako, da jim damo ime. Prav tako pa z imeni označujemo rastline in živali, v vsakdanjem življenju uporabljamo zanje domača imena, v stroki pa jih označujemo s strokovnimi imeni. Strokovno poimenovanje (nomenklatura) vrste, podvrste, rodu ali višje sistematske enote je nujnost in zelo zahtevno delo. Brez strokovnih imen kratko malo ne bi mogli shajati: so imena, ki so razumljiva mednarodno, z njimi je točno določeno, katera žival ali skupina živali je mišljena. Izključena je možnost zamenjave ali pomote. Tako pa ni vedno z domačimi imeni, z imeni v splošni rabi, ki tekom časa lahko spremenijo svoj pomen.

Pri strokovnih imenih je bil narejen red, ki izključuje samovoljo posameznikov in zahteva podrejenost skupnemu dogovoru. Na področju zoologije je to Mednarodni zakonik zoološke nomenklature (International Code of Zoological Nomenclature): nadzoruje strokovno poimenovanje in noben drug zakonik nima večje veljave v katerikoli od panog zoologije.

Tudi pri vsakdanjem ornitološkem delu se vedno znova srečujemo z imeni, tako strokovnimi kot domačimi. Pojavljajo se razna vprašanja in različna mišljenja, na katera je bilo opozorjeno tudi v naši reviji (Geister 1980a, Grošelj 1980, Škornik 1986). Čas je, da skušamo urediti različna vprašanja nomenklature, tako strokovne kot domače in se pri slednjih dogovoriti za enotno rabo.

Strokovna imena

Utemeljitelj strokovne (znanstvene) nomenklature je Karl Linné (1707–1778), ki je uvedel binarno (dvojno) poimenovanje vrst v latinščini oziroma »latinizirani«¹ grščini. S prvim imenom je poimenovan rod, z drugim pa vrsta. Če za belo pastirico npr. zapišemo strokovno ime *Motacilla alba*, prvo, to je rodovno ime, pomeni, da ta ptič sodi v rod pastiric *Motacilla*, z drugim, to je vrstnim imenom *alba*, pa v tem primeru pove, da je bel. Vrstnega imena samega zase ne moremo uporabljati, saj nam ne pove nič. Pri podvrstah uporabimo še tretje ime (trinarna no-

menklatura), ki pove, kateri podvrsti pripada vrsta. Z enim samim imenom (monomen) označujemo sistematske enote višje od vrste. Še na nekaj ne smemo pozabiti. Znanstvenik, ki je prvi popisal, recimo vrsto ali drugo sistematsko kategorijo, se šteje za avtorja, njegov priimek z letnico popisa sta zapisana za strokovnim imenom.

Pomembno je tudi vedeti, kako ptiče razporejamo v sistem, ali bolje rečeno v množinski obliki – v sisteme. Strokovnjaki, ki se s tem ukvarjajo, so taksonomi, skušajo razporediti ptiče po sorodnosti. Najbolj sorodne vrste se tako znajdejo znotraj istega rodu, sorodni rodovi znotraj družine ali poddružine itd. Upoštevati je treba pri tem predvsem njihovo filogenijo, to je razvoj v preteklosti. Na razvojnem drevesu so torej spodaj najstarejše skupine, na vrhu »krošnje«² pa najmlajše.

Pot, ki je peljala do današnjih sistemov je bila dolga, venomer so prihajala nova spoznanja, ki so spreminjala dotedanja gledanja in vzporedno s tem se je spreminjala tudi nomenklatura. Kadar je postalo znanstveno utemeljeno, z boljšim poznavanjem, revizijo itd., da je treba recimo neko vrsto poimenovati, je bilo uporabljeno eno od ustreznih starih imen ali pa predlagano novo, do tedaj uporabljano ime pa je šlo v tako imenovano sinonimiko. Če je bilo določeno še nepoznano ime rodu ali vrste, potem je ime dobilo novega avtorja. Zato je pomembno, da v strokovni literaturi pišemo poleg imena, npr. vrste, tudi avtorja. To nam je pri starih zapisih včasih edina opora, da ugotovimo za katero vrsto gre.

V ornitološki literaturi vse pogosteje zasledimo strokovna imena, ki so drugačna kot smo jih bili navajeni. Vedeti moramo, da evolucija sicer teče tudi danes, vendar zelo počasi. Vse bolj izpopolnjene metode tudi pri taksonomskem delu, vse boljše poznavanje botrujejo novim interpretacijam sistematskih odnosov. Na znanstvenikih pa je, kdaj in kako zaznajo te spremembe in razlike in po pravilih taksonomije opišejo in priznajo novo vrsto. Primera nam ni treba iskati daleč okoli: detla *Dendrocopos lilfordi* nekateri obravnavajo kot samostojno vrsto (Matvejev 1976), medtem ko

drugi vidijo v njem podvrsto *Dendrocopos leucotos lilfordi*. Obe stališči sta lahko pravilni. Ta problem samo odraža slabosti koncepta vrste, ki je kolektivna kategorija, združuje časovno in prostorsko oddaljene populacije. Takšni problemi so seveda izziv za vse tiste, ki raziskujejo proces nastajanja vrst (speciacija). Zlasti veliko se lahko naučimo na stičišču areala dveh takšnih vrst/podvrst. Če pogledamo strokovno ornitološko literaturo staro borih dve desetletji, beremo, da je na svetu okoli 8600 vrst ptičev, danes pa je ta številka že blizu 9000.

Sistematika je dinamična disciplina, ki se ne prestando spreminja, velike spremembe prinašajo vedno nove raziskovalne metode. Poleg zunanjih značilnosti ptiča, notranje anatomije in osteoloških (kostnih) značilnosti, so pomembne tudi citološke in embriološke značilnosti, svoja spoznanja prispevajo tudi druge znanstvene panoge kot so paleontologija, biogeografija, etologija itd. Vse boljši vpogled v sorodstvena razmerja dobivamo tudi z biokemičnimi metodami npr. hibridizacijo DNA (Wolters 1990).

Kadar torej naletimo na drugačna strokovna imena, kot smo jih navajeni, nas to ne sme zmešati. So mnenje avtorja, ki gleda na sistematiko iz določenega zornega kota. Pri pripravi ornitoloških prispevkov, kjer bi lahko nomenklatura postala vprašljiva (nejasna), navedemo vir, po katerem povzemamo strokovna imena.

Domača imena

Pred dobrim desetletjem se je Geister (1980a) zavzel za to, da pustimo avtorjem v naši reviji svobodo, da izbirajo domača imena vrst po svoji presoji in vesti, po načelu »cvete naj vsi cvetovi«. In prav je, da so cveteli. Od številnih cvetov pa je nastala že prava goščava, čas je, da potegnemo črto in se dogovorimo za enotna imena, ki jih bomo uporabljali v bodoče. Usklajevanje imen bo prepuščeno terminološki komisiji našega društva, ki seveda ne bo gluha za razne pripombe in predloge.

Za hip se bom povrnil k zgoraj omenjenemu Geistrovemu prispevku, kjer predlaga poenotenje nekaterih imen glede na veljavna strokovna imena. Za modro taščico *Luscinia svecica* predlaga ime modri slavec, ker sodi v rod slavec. Prav tako predlaga za predstavnike rodu *Acanthis*, da bi se imenovali navadni repnik *A. cannabina*, severni repnik *A. flavirostris*, brezov rep-

nik *A. flammea*. Če vzamemo v roke katalog evropskih ptičev, katerega avtor je Wolters (1983), vidimo, da je modra taščica uvrščena v rod *Cyanosylvia*, navadni repnik v rod *Linaria*, severni repnik v rod *Agriospiza*, brezovček pa ostane v rodu *Acanthis*. Naj navedem nekatere strnade iz istega kataloga: *Miliaria calandra*, *Granativora melanocephala*, *Emberiza citrinella*, *Schoeniclus schoeniclus*, *Ocyris pusilla*, *Buscarla rustica*, *Hypocentor rutilus*. Upam, da ste jih prepoznali. Zaključek mislim, da je preprost: sistematika je tako dinamična in spreminjajoča se, da nima smisla vezati domača imena na strokovna (ali jih v ta namen celo spreminjati). Že pri rodu *Turdus* bi prišli v veliko zadrego (kos, cikvot, carar, komatar).

Slovenska imena ptičev, predvsem tistih bolj poznanih, so del živega jezika, lahko se spreminjajo s časom ali v raznih delih Slovenije. Niso podvržena nekim sprejetim pravilom, njihova uporaba ne sledi mejam, ki jih predstavljajo sistemske enote. Domača imena so imena vrst, pri podvrstah pa navadno dodajamo pridevnik, ki označuje njihovo razširjenost (balkanski, vzhodni, severni itd.). Zato se moramo po možnosti izogibati geografskih pojmov pri tvorjenju vrstnih imen (norveški sokol, balkanski skobec, španski vrabec, balkanski detel itd.).

Pomembno terminološko prelomnico pomeni izid prve Ilustrirane enciklopedije živali (Gilliard 1968), kjer srečamo mnoge novosti, delo pa je zelo skrbno prevedel Zmago Bufon. Zadnja leta so izšle tri obsežne knjige z ornitološko tematiko, ki pomenijo tudi prispevek k slovenski nomenklaturi. Gregori in Krečič (1979) sta skušala uporabiti imena, ki so bila v najbolj široki uporabi in pri nekaterih vrstah sta navedla tudi sinonime. Geister (1980b) se je prav tako v veliki meri držal ustaljenih imen, za nekatere vrste pa je skoval nova. Božič (1983) je skoraj v celoti uporabil oziroma na novo uvedel slovensko binarno nomenklaturu. Poleg tega so pri nas izšle še številne druge knjige z ornitološko tematiko, med drugim je pomemben vir domačih imen tudi revija *Acrocephalus*.

V želji, da bi dobil čim boljši pregled nad slovensko nomenklaturu ptičev, sem začel izpisovati imena iz knjig z ornitološko tematiko, začeniši od najstarejših (Zois 1795), pa vse do danes. Nabralo se je že prek osem tisoč zapisov, kar seveda še ni popolno, pa vendar daje bolj celo-

vito podobo, kaj se je dogajalo z našimi domačimi imeni ptičev, tako pri nas živečih, kot tudi z ostalih predelov sveta. Tak pregled je nujen tudi za bodoče delo, ko bo treba skovati nova imena za marsikatero vrsto, saj le pregled nad celotnim rodom ali družino izključuje imenovanje različnih skupin ali vrst z istim imenom. Presenetljivo je bogastvo domačih imen, ki jih navaja Zois, saj omenja okoli 200 vrstnih imen, poleg tega pa še prek 60 domačih imen višjih sistematskih enot.

Komentar k nekaterim slovenskim imenom vrst ali višjih skupin bom skušal podati po posameznih sklopih, čeprav vem, da se bo marsikaj prekrivalo, a boljši pregled bo vendarle dosežen.

Podvajanje imen. Če pogledamo imena ptičev, ki jih uporabljamo danes, vidimo, da smo pri nekaterih nekoliko v zadregi. Imamo dve dolgorepki, raco in sinico. Pri Zoisu vidimo, da je obe vrsti imenoval kar z imenom dolgorepka. Odločiti se bomo morali za različici, eno od obeh vrst bomo morali imenovati z dvema imenoma: dolgorepa raca, raca dologrepka ali sinica dologrepka.

Podoben slučaj pri žličarki *Platalea leucorodia* in žličarici *Anas clypeata*. Za žličarko je Zois uporabljal imeni lopatka in kalpetra, Freyer pa bela lopatka, kolpetra in koletra. Ime žličarka je kot drugo (za lopatko) zapisal že Erjavec (1870, 1871).

Če pogledamo na celotni ptičji svet, ugotovimo, da danes z istim imenom imenujemo dve povsem različni skupini: žagarji (*Merginae*) in žagarji (*Momotidae*). Za prve se ime žagar pojavi šele v novejšem času, v preteklosti pa so bile to žagarice.

Spremenjen smisel imena. Najbolj očiten je to primer pri čuku. Z imenom čuk označuje Zois vrsto *Otus scops*, Freyer pa isti vrsti pravi uhasti čuk. Glede na glas je to ustrezno ime, če je onomatopoeičnega izvora. Za vrsto *Athene noctua* oba avtorja navajata čovnik, čovitel, lovni skovik in celo skopec, ime čuk pa je zanj uporabil Erjavec. Za vrsto *Otus scops* je uporabil ime skovik ali škratec. No, imen ne bomo spreminjali, prav pa je, da vemo, kaj se je dogajalo z njimi.

Nekatera imena se pojavljajo za različne vrste. Tako npr. ime repaljščica Zois in Freyer uporabljata tudi za vrsto *Acanthis cannabina*. Ime mlinarček oba omenjena avtorja uporabljata tudi za sinico dolgorepko. Tudi ime postojna je imelo več pomenov: za vrste *Haliaetus albicilla*, *Aquila chrysaetos* (Freyer) in *Milvus milvus* (Zois). Belo-

repec je pri Freyerju ime za kupčarja.

Pozabljena imena. Pri starih avtorjih naletimo na nekatera imena, ki so zatonila v pozabo. Tako so dropljo imenovali amša, pri Erjavcu pa se pojavi ime droplja. Za vijeglavko so imeli ime čudež, za galebe tonovščica, za čigre mahavka. Pravzaprav se je za vrsto *Rissa tridactyla* dolgo uporabljalo ime triprsta tonovščica, šele v zadnjem času se je pridružila galebom. Najstarejša avtorja imena galeb sploh nista poznala.

Zanimiva so tudi imena čapelj pri Zoisu: sivi rangar (z nemške Reiher), beli rangar, beli rangarček (=mala bela čaplja), velika bobnarica je ponočni vran, mala bobnarica je buntek, edino kvakač ima ime čaplja ali kvaka.

Še eno ime je skoraj pozabljeno: legat. Pri najstarejših avtorjih je bilo poznano samo to ime, kasneje se kot drugo ime pojavi čebelar, v novejši literaturi pa je legat izginil. Pri imenu čebelar se pravzaprava pojavita dve težavi: pravilno naglašanje imena ter označitev (obsodba) živali glede prehrane – vemo pa, da se legat hrani z vsemi letečimi žuželkami, med katerimi so tudi čebele.

Uveljavljena stara imena. Prvenstveno imam v mislih brolico, staro ime za vrsto *Sylvia curruca*, tako jo imenujeta Zois in Freyer. Sedaj se je uveljavilo novo ime mlinarček, ki je prevod nemškega imena (Müllerchen), zato ima ime brolica brez dvoma prioriteto. Med starimi imeni naletimo na plavo taščico (Zois, Freyer), rjavo tonovščico – *Larus fuscus* (rumenonogi galeb se pojavi šele v zadnjih letih), divjega petelina (Zois) itd.

»Napačna« imena. Nekatera imena ne označujejo točno npr. barve ptiča (npr. črni škarnik), a so vseeno uveljavljena in jih ne gre spreminjati. Med takimi je tudi vrsta *Sylvia communis*, za katero skoraj povsod dobimo ime siva penica, starejši obročkovalci so ji rekli fačla. Čeprav bi bilo glede barve umestno ime rjava penica, ne kaže zapostaviti prejšnjega imena.

Med »napačna« imena lahko uvrstimo tudi plinarskega ščinkavca *Montifringilla nivalis*, ki je predstavnik družine vrabcev. Ker je bilo o vrsti pisanega razmeroma malo, je mogoče čas, da utrdimo ime, ki vrsto predstavi bolj določeno: snežni vrabec.

Binom – monom. V slovenščini je dosledno uporabljal binarno nomenklaturu samo Freyer. Vsi ostali so ji bili zvesti v meri, ki je zagotavljala zanesljivo in hitro prepoznavanje vrste. Oglejmo si nekatera od trivialnih imen, ki jih je uporabljal

Zois: dolgorepka *Anas acuta*, *Aegithalos caedatus*, žličarica *Anas clypeata*, žvižgavka *A. acuta*, konopnica *A. strepera*, krehelc, regelc *A. querquedula*, sivka *Aythya ferina*, belič *Mergus albellus*, ilovšica *Phoenicurus ochruros*, grivnik *Columba palumbus* itd.

Postavlja se vprašanje ali danes uporabljati binarna imena, ali pa se odločiti za eno samo ime: mali sokol – sokolič, beli prodnik – peščenec, ploskokljuni prodnik – ploskokljunec, siva žolna – pivka, ovratničarska droplja – ovratničarka, morska sraka – školjkarica, modri slegur – puščavec, vrbja sinica – pezdičevka, kraljičkasta listnica – kraljičica itd. Razmisliti kaže o umestnosti trivialnih imen (skovanih zadnji čas) pri vrstah, ki so pri nas zelo slabo ali nepoznane (ploskokljuni prodnik, ovratničarska droplja, kraljičkasta listnica), saj nam binarno ime že pove, v katero skupino obravnavani ptič sodi.

V drugo skupino sodijo vrste, za katere uporabljamo binarno ime, kažejo pa se težnje, da bi uporabljali samo rodovno ali samo vrstno: orel belorepec – belorepec, orel kačar – kačar, poljska jerebica – jerebica, črna liska – liska, sivi žerjav – žerjav, golob grivar – grivar, laponski ostroglež – ostroglež. V nekaterih primerih (npr. poljska jerebica, črna liska, sivi žerjav), bi to pomenilo tudi siromašenje jezika.

Atribut »navadni«. V Zoisovem spisku ne najdemo niti enega, v Freyerjevem pa, kljub dosledni binarni nomenklaturi, le izjemoma (navadna raca, navadni čížek, navadna prepelica, navadna kukavica, navadni ščinkavec, navadni drozg). Danes uporabljamo atribut »navadni« bolj izjemoma in še tu ga bomo lahko odpravili pri vrstah, katerih samo eden predstavnik rodu se pojavlja pri nas (npr. navadna gaga, navadna prosenka, navadna kukavica). Če danes rečemo kanja, vsi vemo, da imamo v mislih vrsto *Buteo buteo*, če pa rečemo postovka, na Primorskem ne bo vprašanj, v Ljubljani pa bo sledilo vprašanje: katera? – saj tu gnezdita dve vrsti. Prav tako bo ostala navadna čigra, za razliko od drugih vrst pri nas.

Nova imena. Omenim naj samo škrlatca *Carpodacus erythrinus*. Zanj sta bili uporabljani predvsem imeni rdeči in kalin. Ker pa ne sodi med kaline, po drugi strani pa je kalinov že cela vrsta (od smrekovega do puščavskega), je sedaj priložnost, da damo rodu *Carpodacus* novo ime. V zahodnem palearktiku je kar šest različnih vrst

škrlatcev.

Nakazal sem nekatera vprašanja, na katera moramo računati pri pripravljanju seznama slovenskih imen ptičev. Namenoma le izjemoma predlagam imena, ki naj bi obveljala, saj bo tako omogočeno vključevanje širšega kroga predlagateljev, ki bodo verjetno imeli tudi svoje poglede na obravnavano temo. S skupnimi močmi, upam, bomo izbrali res najboljše.

Mogoče se bo v prihodnosti izkazalo, da katero od imen ni ravno najboljše in bi ga kazalo zamenjati. Take pobude prihajajo tudi pri narodih z veliko ornitološko tradicijo, kot so to npr. Angleži (British... 1988). Če bodo pobude utemeljene, lahko nekoč v prihodnosti naredimo popravke tudi mi.

LITERATURA:

BOŽIČ I., 1983: Ptiči Slovenije. Zlatorogova knjižnica 14, Lovska zveza Slovenije, 429 pp.

British Ornithologists' Union Records Committee, 1988: Suggested changes to the English names of some Western Palearctic birds. *Ibis* 130 (Supplement); *Brit. Birds*, 81: 355–377.

ERJAVEC, F., 1870: Domače in tuje živali v podobah. 3. del, Družba sv. Mohora v Celovcu, 191 pp.

ERJAVEC, F., 1871: Domače in tuje živali v podobah. 4. del, Družba sv. Mohora v Celovcu, pp. 193–336.

FREYER, H., 1842: Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische. Laibach.

GEISTER, I., 1980a: Problematika slovenskih ptičjih imen. *Acrocephalus*, 1 (3): 37–38.

GEISTER, I., 1980b: Slovenske ptice. Priročnik za opazovanje in proučevanje ptic. Mladinska knjiga, 471 pp.

GILLIARD, E. T., 1968: Ptiči, ilustrirana enciklopedija živali. Mladinska knjiga, 408 pp.

GREGORI, J., I. KREČIČ, 1979: Naši ptiči. Državna založba Slovenije, 327 pp.

GROŠELJ, P., 1980: O poimenovanju ptic. *Acrocephalus*, 1 (6): 97–98.

MATVEJEV, S. D., 1976: Pregled faune ptica Balkanskog poluostrva. Srpska akademija nauka i umetnosti, 365 pp.

ŠKORNIK, I., 1986: Vprašanje terja odgovor: »pel mel in latino«. *Acrocephalus*, 7 (29): 45.

WOLTERS, H. E.: 1983: Die Vögel Europas im

System der Vögel. Biotropie-Verlag, Baden-Baden.

WOLTERS, H. E., 1990: Kritische Bemerkungen zum System westpaläarktischer Vögel. Die Vogelwarte, 35: 351–358.

ZOIS, Ž., 1795: Aves terrestres Europaeae. (Rokopis), NUK.

Janez Gregori, Prirodoslovni muzej Slovenije

Slovenska imena ptičev – vabilo k razpravi

V okviru našega društva deluje terminološka komisija v sestavi Janez Gregori, Tomaž Jančar, Primož Kmecl, Slavko Polak in Iztok Škornik. Na svojem drugem sestanku, 30. 1. 1991, smo pregledali seznam vrst, ki so bile do sedaj ugotovljene na slovenskem ali bližnji okolici. Ugotovili smo, da domača imena nekaterih niso poenotena in jih navajamo v nadaljevanju. Komisija ima nalogo, da se slovenska imena kolikor se le da, poenotijo, zato dajemo v javno razpravo seznam »spornih« vrst. Sinonime navajamo v abecednem vrstnem redu, seveda pa vi lahko predlagate tudi ime, ki ni zapisano med sinonimi.

Vse zainteresirane člane, kot tudi nečlane, vabimo, da se vključijo v javno razpravo, svoja mnenja in pripombe pa naj pošljejo na naslov

koordinatorja: Janez Gregori, Prirodoslovni muzej Slovenije, Prešernova 20, 61000 Ljubljana. Prosimo, da navedete, katera imena predlagate in to na kratko utemeljite. Prav tako vas prosimo, da nas opozorite še na vrste, ki niso na seznamu, pa vi predlagate drugačno ime kot je v splošni uporabi.

Javno razpravo, ki bo trajala nekaj mesecev, bomo zaključili z okroglo mizo. Natančen datum in kraj vam bomo pravočasno sporočili z naslednjo številko Acrocephalusa ali pa z društveno pošto. Za okroglo mizo vabimo vse, ki jih zanimajo vprašanja domačih imen ptičev.

Terminološka komisija DOPPS
zapisal Tomaž Jančar

Podiceps griseigena
Podiceps nigricollis
Pelecanus onocrotalus
Pelecanus crispus
Tadorna ferruginea
Tadorna tadorna
Anas acuta
Anas clypeata
Melanitta fusca
Mergus albellus
Mergus serrator
Mergus merganser
Oxyura leucocephala
Haliaeetus albicilla
Circaetus gallicus
Accipiter brevipes
Buteo buteo
Buteo buteo vulpinus
Hieraaetus fasciatus
Falco tinnunculus

rjavovrati ponirek, sivogrli ponirek
črnogrli ponirek, črnovrati ponirek
rožasti pelikan, rožnati p., navadni p., pelikan
kodrasti pelikan, kodroglavi pelikan
rjasta gos, rjasta raca
duplinska gos, votlinska gos, votlinska raca
dolgorepa raca, raca dolgorepka
raca žličarica, žličarica
beloliska, žametna raca
mala žagarica, mali žagar
srednja žagarica, srednji žagar
velika žagarica, veliki žagar
beloglavka, evropska beloglavka, palčja raca
belorepec, orel belorepec, postojna
kačar, orel kačar
balkanski skobec, kratkoprsti skobec
kanja, navadna kanja
severna kanja, stepska kanja
kragulji orel, kraguljasti orel, sokolji orel
navadna postovka, postovka